

A világ kitalálása*

Milyen hideg és mozdulatlan négy-ötezer méter mélyen a tenger annak a hajónak a gerince alatt, amely tengert átszelő útján viharba kerül? Hogy hívják a sötétségen átlebegő világítóhalakat?

Mi az, hogy — sötétség? És mit jelent az, hogy félelem, gyász vagy *remény*? Mi az, hogy búcsúzás? Mi történik, ha egy kikötői hídnál két szerelmes el kell hogy hagyja egymást? Melyik kikötőben? Vagy talán nem is hídról, nem is kikötőről van szó; vasúti sínről vagy csak egy fütetlen, utcára nyíló szobáról, melyben utoljára fogják egymás kezét? Mit mondanak egymásnak? Némák maradnak? Este van? Kora reggel? És az ég, ami alatt az elhagyott végül távol marad — inkább felhős, borús vagy kék és üres?

Ugatni kezd egy kutya. Hol? Melyik udvarban? Vagy e dühödt ugatás a kaszárnyából jön, a tér tulsó feléről? Melyik térről van szó? És kutyaugatás ez biztosan? Vagy egyszerű gépzaj? Motor talán? Hogy működik egy belsőégésű motor? Gyújtáshiba durranása túllhallatszik egy gát zúgásán is? Vagy egy lövés hangja volt?

Milyen az, ha valaki a világ zajától megsüketül? A csengés a fejében — saját vérének hangja vagy csak valaminek a visszhangja, ami mindörökké a csendbe zuhan vissza? Mi tesz vakká egy embert? És mi erőszakossá?

Mennyi ideig tart a pólusi éjszaka a Mindenszentek-öbölben, Novaja Zémlján? Milyen mély egy sír? Hány hintaszék forog egy lánchintán? És ez a világos határsáv a háttérben — hegyek? Havas hegycsúcsok? Mikor kezdett esni? És mi tűnt el a hófúvásban? És aztán? Mi történt aztán? És azután? És így tovább...

* A fordítás eredeti címe: *Die Erfindung der Welt*

in: *morgen*. Kulturzeitschrift aus Niederösterreich 1995/104.

Mikor valaki mesélni kezd, ilyen és számtalan ehhez hasonló kérdést kell tudni megválaszolni, és minden egyes válasz után újabb és újabb kérdéseket kell intéznie magához és a világhoz. Mégis sokkal, de sokkal korábban, mielőtt még válaszolni, beszélni, mesélni kezdene, meg kell állni, el kell hallgatni, embereket, életük menetét, házakat, utcákat kell megfigyelni, földeket és csatamezőket, előkerteket és szeméthalmokat, mielőtt nekirugaszkodnánk, és valami olyasmit mondanánk, hogy: „Volt *egyszer* egy...”

Történetének belseje felé vezető útján, már egy esti séta leírásának alkalmával, mondjuk északon, egy tengerparti városban, figyelemreméltó kérdések hosszú sorára akadhat az elbeszélő, kérdésekre a meteorológia, a történettudomány, az antropológia, az állattan köréből, és így tovább, az éjszakai sziklapart és a lundák alvó rajának pusztá leírásakor a madár- és a kőzettan, a botanika és az asztronómia kérdéseire, és így tovább... És az elbeszélő történetének belsejébe vezető útján talán levéltárakat, könyvtárakat és tudományokat fog faggatni, hogy bizonyosságot szerezzen néhány élet történelmi és természeti helyzetéről, a saját alakjairól, állatairól, tárgyairól.

De ha le is mond minden természettudományos ismeretről és azt mondja: elég nekem a sajátom, magamról beszélek, csak magamról, csak a legbizalmasabb dolgokról beszélek, arról, amit egyes egyedül csak én, és a legjobban tudhatok — az elbeszélő előtt akkor is másképp, és mindig újnak jelenik meg a világ — mielőtt elkezdené történetét, először meg kell bizonyosodnia a legegyszerűbb dolgokról is. Ezen az estén, a kezdeteknél, egy falu jelenik meg, mondjuk esős éjszakán, üres az utca, néhány ablak világít, vagy nem is, nem éjszakai eső; legyen tél. Legyen tél. A földek, a kertek, mind behavazva.

De mi az a varázslat, mi az az erő, ami e falunak csak egyetlen házát is — vagy a pusztá havat — nyelvvé alakítja, szavakká változtatja — és mi az a varázslat, amikor az utca sötétlő végén egy ember jelenik meg. Férfi? Öregember?

Amiről folyton beszél — az elbeszélő történetében, nyelvében az egész világot még egyszer ki kell hogy találja, még egyszer és mindig újra kell alkotnia, és többé nem gondolhat a hallgatók, az olvasók figyelmével, kell a csend, amelyben végre beszélni, mesélni, írni kezdhet:

Késő este volt, mikor K. megérkezett. A falu vastag hó alatt pihent. A várhegyet nem lehetett látni, köd és sötétség vette körül, a

nagy kastélyt a leghalványabb fény sem jelezte. K. sokáig állt a fahídon, mely az országútról a faluba vezetett, és fölnézett a semmibe.

Az első mondatok. Az első mondatokkal az elbeszélő elvált a történet végtelen sok lehetőségétől, és egyetlen egy mellett, a maga lehetősége mellett döntött, és az összes lehetséges helyszín, idő és személy között megtalálta a maga helyét, a maga idejét, a maga alakját. Most végre nem kínozza többé, hogy a világ fennmaradó része kimondatlanul, *elmeséletlenül* sodródik el mellette. Mert a történetét elkezdte, a maga egyetlen, összetéveszthetetlen történetét, és benne fedezi fel sorra mindazt, amit a világról tud, amit benne megélt, megtapasztalt és talán megszenvedett. És miközben írni kezd, a világ számára tökéletesen néma térré lesz.

Néha persze a történet belsejébe vezető út túljuthat minden védettségén és néha fájdalmas magányba ér. Mégis különös, hogy miközben egyre inkább távolodik valós figuráitól és a világos ablakoktól, egymás után változnak nyelvvé a házak és a hó és a fák és az emberek és minden, az elbeszélőhöz egyre közelebb kerülnek történetének alakjai és tárgyai, míg végül áthatolnak rajta és újra felfedezi magát a leghomályosabb és legidegenebb történetekben is. Történetének belső mélységében — akárha a világ közepén.

Mesélés közben előfordulhat, hogy elfogy a bátorság: mennyi mondatot leírt, mennyi kérdést megválaszolt és mennyi emléket összegyűjtött. Jegyzetek, jegyzetfüzetek, a világ mennyi félelmetes és csodálatos képe, és mindez csupán a képzelet lehetősége, hogy mi történt, hogy mi történhetett volna vagy hogy mi lehetne — és mégsem akar belőle semmi önálló történetté változni. Hát nem tűnik el egyszer minden történet kezdete és vége nyomtalanul az idő tágasságában?

Vigaszként felütött könyv hever előtte, befejezett történetekkel teli kötet, melyben *üteletről*, átváltozásról, vidéki orvosról, bányalátogatásról vagy *büntetőtelepről* mesélnek, mikor hirtelen hallani véli egy gép zaját, egy szörnyűséges gép zaját; tűi egy büntetőtelep elítélteinek testére ír, húsába szúr szavakat, egész mondatokat — és gyilkol, miközben egyre ír és ír. Megigézve e gépezet látványától, már szólalna is meg az elbeszélő: ez én vagyok, ez az elítélt, én, rám írnak és az írásban pusztulok el.

De akkor felébred, megkönnyebbülve félreteszi egy pillanatra a könyvet. Ez csak egy történet volt, egy történet, melynek volt kez-

dete és vége, és mint minden történetnek, úgy az övének is lesz kezdete és lesz befejezése.

A befejezés. Micsoda óra, micsoda nap, amikor az elbeszélő megtalálja az utolsó mondatát, a kijáratot, ahol ki kell lépnie, vissza kell térnie a világ szélére. De ott, a rövid vagy hosszabb csendet követő hatalmas hangzavarban, kérdő, dicsérő, szomorú, lelkes, értetlen és rosszindulatú kérdések káoszában, amely rázúdul hirtelen és történeteit akarja továbbmesélni, kommentálni vagy egészen egyszerűen csak túlkiabálni, az elbeszélő nem maradhat, nem szabad annak maradnia, ami addig volt. Mert miközben minden más hang egyre hangosabb lesz, a sajátja elveszik. Végigmondta a történetét. Mit tehetne most és még hozzá.

Ha nem maradhat meg annak, ami volt, át kell változnia. És az elbeszélő, aki történetében embereket, házakat vagy behavazott falut változtatott át nyelvvé, a hangzavarban most maga is átváltozik egy sokrétű történet figurájává, amit boldogulásáról vagy boldogtalanságáról kezdenek mesélni. Történetek, melyeknek irányát és végét ő már nem határozhatja meg. Neki nincs már több mondanivalója.

Mit tegyen? Maradjon csendben és figyeljen? Minden kísérlete, hogy folytassa történetét, megóvva a legrosszabbtól, legalább annyira kimerítő lenne mint reménytelen: amit elmesélt, amit leírt, sehol másutt nem lehet világosabb és egyértelműbb, mint a történetek belsejében. Mit tehet? Elfordulhat újra és újra, és szótlánul távozhat. De hová?

Először nyílt vidéken át, még mindig védtelenül, de a visszamaradók számára már egyre parányibbá és jelentéktelenebbé lesz. Onnan is tovább, mindig tovább, mígnem egyszer, egy dübörgő város szélén vagy magasan fent a hegyekben, vagy egy lankás, fátlan domboldalon felismerhetővé válik egy új történet belsejébe vezető út, egy hófedte, vagy nyáriasan poros, szögesdróttal vagy virágos rekettyéssel szegélyezett út, amelyen az elbeszélő újra megtalálhatja alakját, és végül visszatérhet a világ közepébe.